

1 INLEIDING

1.1 Feitelijke achtergrond

1. Er bestaat geen geschil over het belang van het aanpakken van klimaatverandering tussen Royal Dutch Shell ("**RDS**")¹ en de eisers in deze procedure (zeven non-gouvernementele organisaties ("**NGO's**") en 17.379 individuele mede-eisers, hierna samen aangeduid als: "**Milieudefensie c.s.**"). Er bestaat ook geen geschil over de ondersteuning van de doelstellingen van de Overeenkomst van Parijs om "*de stijging van de wereldwijde gemiddelde temperatuur ruim onder 2°C te houden [...] en te blijven streven de stijging te beperken tot 1,5°C.*"² Shell onderschrijft sinds lange tijd de doelstellingen van de internationale klimaatafspraken. Wat wel in geschil is, is de vraag of het passend is dat via de rechter gevraagd wordt aan één enkele private partij, in dit geval de houdstermaatschappij van een internationale groep energiebedrijven, een gebod op te leggen – kort gezegd – om de CO₂-emissies van de groep en de CO₂-emissies die aan de productie, verkoop en het gebruik van Shell producten verbonden zijn, terug te brengen met uiteindelijk (netto) 45 procent in 2030, 72 procent in 2040 en 100 procent in 2050 ten opzichte van de niveaus in 2010. Het antwoord daarop luidt ontkennend; deze juridisch onhoudbare vorderingen moeten worden afgewezen.
2. Klimaatverandering is een serieuze uitdaging die een effectieve, urgente en ambitieuze aanpak van de gehele samenleving vergt. Tegelijkertijd vormt het verkrijgen en behouden van toegang tot betrouwbare energie eveneens een gemeenschappelijke uitdaging. Energie voorziet in een primaire levensbehoefte en is cruciaal voor de economische en sociale ontwikkeling, (openbare) veiligheid en de autonomie van staten. Voor een miljard mensen geldt dat zij op dit moment geen toegang tot betrouwbare energielevering hebben. Het algemeen wetenschappelijk inzicht is dat menselijke activiteiten bijdragen aan klimaatverandering door de opbouw van broeikasgassen in de atmosfeer. Een van die activiteiten is energiegebruik door de verbranding van fossiele brandstoffen. Om in de toekomst een balans te bereiken tussen enerzijds de door de mens

¹ Royal Dutch Shell plc ("**RDS**") is de top houdstermaatschappij van de Shell groep. RDS en haar dochtervennootschappen worden in deze conclusie collectief aangeduid als "Shell", "de Shell groep" of "de Shell vennootschappen". Deze omschrijvingen wordt gebruikt om te verwijzen naar RDS en – gemeenschappelijk - naar de vennootschappen waarin zij een direct of indirect controlerend belang heeft op plaatsen waar het niet noodzakelijk is om de specifieke vennootschap of vennootschappen te noemen.

² **Productie RK-1**, Overeenkomst van Parijs (NL), 2015, art. 2 lid 1 sub a. RDS zal in deze conclusie haar producties aanduiden met "**R**" om deze te onderscheiden van de producties van Milieudefensie c.s. RDS maakt daarbij verder onderscheid tussen de kernproducties waarop zij zich beroept ("**RK**") en haar overige producties ("**RO**").

veroorzaakte (zogenoemde "antropogene") uitstoot van CO₂ en anderzijds de verwijdering daarvan, zoals voorzien in de Overeenkomst van Parijs,³ is een transitie nodig naar een energiesysteem met een lagere CO₂-intensiteit. Deze energietransitie is gaande en moet worden versneld.

3. Shell omvat een internationale groep van energiebedrijven met wereldwijde activiteiten. Shell is zich bewust van de tweeledige uitdaging waarvoor de samenleving zich gesteld ziet: enerzijds het aanpakken van klimaatverandering en anderzijds het voldoen aan de toenemende wereldwijde vraag naar energie in een wereld waarvan de bevolking snel groeit. Shell wil daar een belangrijke rol in spelen vanuit een gezonde economische positie. Shell wordt algemeen beschouwd als een bedrijf dat in haar sector voorop loopt door haar ambitie om de CO₂-intensiteit van de energieproducten die zij verkoopt tot ongeveer de helft te hebben teruggebracht in 2050, in lijn met de beweging van de maatschappij richting de doelstellingen van de Overeenkomst van Parijs. Zij wil dit met name bereiken door de CO₂-emissies die gepaard gaan met de productie van de energieproducten te beheersen en door de mix van energieproducten die zij verkoopt te veranderen. Dit zal uiteindelijk leiden tot een verandering van Shell's energieportfolio, waaronder een toenemend aandeel van hernieuwbare energiebronnen (zoals wind en zon), biobrandstoffen, waterstof, elektriciteit en oplaadstations voor voertuigen en het leveren van meer aardgas ter vervanging van het gebruik van steenkool. Shell zal ook de CO₂-emissies die gepaard gaan met de productie van energieproducten beheersen. Shell draagt daarnaast bij aan de ontwikkeling van *carbon capture and storage* ("**CCS**") om te voorkomen dat CO₂ in de atmosfeer terecht komt, en investeringen in *natural carbon sinks*, zoals bossen en moerassen, om CO₂ op natuurlijke wijze aan de atmosfeer te onttrekken.
4. De drijvende kracht achter de energietransitie en het bereiken van de klimaatdoelstellingen is – uiteindelijk – de verantwoordelijkheid van de overheid, door beleid en reguleringskaders te creëren waarbinnen de verschillende actoren – industrie, overheden en individuen – activiteiten kunnen ontplooiën. De verschillende staten onderkennen al geruime tijd de noodzaak van een gecoördineerde, wereldwijde aanpak van klimaatverandering op het niveau van staten. Daartoe hebben zij in 1992 de United Nations Framework Convention on Climate Change (het "**VN-Klimaatverdrag**") gesloten en zijn daarop voortbordurende internationale afspraken gemaakt, zoals het Kyoto Protocol en de Overeenkomst van Parijs. Deze internationale verdragen en afspraken zijn van toepassing op

³ Overeenkomst van Parijs, art. 4.1

de staten die daarbij partij zijn. Door middel van deze verdragen hebben de deelnemende staten een doelstelling afgesproken voor het beperken van de opwarming van de aarde. Anders dan eisers stellen, bepaalt de Overeenkomst van Parijs niets over reductie of beëindiging van de productie of het gebruik van fossiele brandstoffen. De daarin opgenomen doelstelling is om een balans te bereiken tussen antropogene broeikasgasemissies en de verwijdering daarvan, teneinde aan de doelstelling van beperking van de temperatuurstijging te voldoen.⁴ Om dat te bereiken voorziet de Overeenkomst van Parijs in een gecoördineerd systeem van reductiedoelstellingen voor individuele staten in de vorm van zogenoemde *National Determined Contributions* ("**NDCs**") en lange termijnstrategieën. Het bestaan van NDCs geeft er blijk van dat, hoewel staten collectief als doel hebben om de genoemde wereldwijde balans te bereiken, zij individueel de autonomie behouden om hun eigen doelstellingen en methoden te bepalen, evenals de *timing* daarvan. Het is dan ook aan de deelnemende staten om een ambitieus, maar werkbaar nationaal energiebeleid vast te stellen en dit uit te voeren door middel van nationale wet- en regelgeving. Op die wijze geven zij vorm en richting aan de verandering in energiegebruik en vraag, en uiteindelijk ook aan een verandering in de energievoorziening.

5. De wereldwijde energietransitie en de daarbij gebruikte oplossingen ontwikkelen zich voortdurend. De vorm en het tempo van de energietransitie, waaronder het vaststellen van beleid en het implementeren van regulering, verschilt van staat tot staat. Ook zijn er verschillen tussen de diverse sectoren van de economie. Zo vereisen specifieke industrieën zoals staal, cement, luchtvaart en vervoer over het water een oplossing op een langere termijn, omdat voor die activiteiten het gebruik van fossiele brandstoffen vooralsnog noodzakelijk blijft. In die sectoren is het dus aanzienlijk moeilijker om CO₂-emissies op korte termijn terug te brengen. Volgens scenario's die zijn opgesteld door onafhankelijke organisaties zoals het Internationaal Energieagentschap, zal het gebruik van fossiele brandstoffen ook na 2050 doorgaan. Niettemin claimt Milieudefensie c.s. dat het specifiek voor RDS onrechtmatig zou zijn om te blijven voorzien in die vraag naar energie. Milieudefensie c.s. geeft echter geen overtuigende reden waarom, in het licht van de voortdurende vraag naar fossiele brandstoffen in de samenleving gedurende en na de transitie naar een *low carbon* energiesysteem, dat onrechtmatig zou zijn.

⁴ Overeenkomst van Parijs, art. 4.1.

6. De unieke en vergaande vordering van Milieudefensie c.s. faalt om verschillende redenen. Volgens Milieudefensie c.s. is de schadeveroorzakende gebeurtenis waar het haar om gaat de veroorzaking van CO₂-emissies, zowel bij bedrijfsactiviteiten die bestaan uit het produceren van fossiele brandstoffen, als bij het gebruik van die producten door de eindgebruiker. Dat vergt dan toepassing van het recht van ieder land waar de desbetreffende CO₂-emissie plaatsvindt. Milieudefensie c.s. draagt echter geen enkele grondslag aan waaruit volgt dat het aan RDS verweten gedrag onrechtmatig zou zijn onder ieder van die rechtsstelsels. Verder stelt Milieudefensie c.s. op te komen voor gelijksoortige belangen van mensen, maar die belangen lopen uiteen, ook als het gaat om hoe klimaatverandering moet worden aangepakt. Bij het bepalen van die aanpak, wie in welke mate daaraan moet bijdragen, en door welke actie, komen ook vele andere relevante belangen in beeld. Zodoende is van de vereiste gelijksoortigheid van belangen geen sprake.
7. Aan de vereisten die naar Nederlands recht gelden voor het aannemen van aansprakelijkheid wegens gevaarstelling wordt evenmin voldaan. De vordering van Milieudefensie c.s. jegens RDS als top houdstermaatschappij kan niet worden gebaseerd op een bestaande zorgplicht die volgt uit wat volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, noch in Nederland noch wereldwijd, juist omdat de samenleving als geheel – zoals Milieudefensie c.s. zelf ook zegt - op dit moment nog niet op koers ligt om de doelstellingen van de Overeenkomst van Parijs te behalen. De vordering is uiteindelijk gebaseerd op de wens om een gedragsverandering te bewerkstelligen in de samenleving. Milieudefensie c.s. geeft haar eigen interpretatie aan wat daarvoor nodig zou zijn en eist vervolgens dat de rechtbank op die basis ingrijpt in het ondernemingsbeleid van RDS, en aldus die gedragsverandering oplegt, maar dan uitsluitend en alleen aan RDS. Dat gaat aanzienlijk verder dan hetgeen vandaag de dag volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt. Er is geen geschreven of ongeschreven regel die van individuele partijen vergt om te handelen in overeenstemming met de doelen en tijdslijnen die Milieudefensie c.s. voorstaat. Dat geldt eens te meer omdat die doelstellingen en tijdslijnen niet consistent zijn met nationale wetgeving en beleid.
8. Zelfs als zou worden aangenomen dat RDS in bepaalde gevallen in strijd zou handelen met een bestaande ongeschreven rechtsnorm of een andere juridische verplichting, wat niet het geval is, dan geldt dat de vorderingen van Milieudefensie c.s. niet toewijsbaar zijn. Allereerst kan een vordering die zich richt tegen toekomstige handelingen alleen worden toegewezen als

vaststaat dat dat handelen onder alle omstandigheden onrechtmatig zou zijn in de toekomst. Vanwege de onzekerheid over de vorm en het tijdsfad van de energietransitie kan Milieudefensie c.s. niet aantonen dat de gedragingen waarop de vorderingen zien – feitelijk op termijn de productie en verkoop van fossiele brandstoffen door Shell – onrechtmatig zullen zijn over tien jaar, laat staan over dertig jaar. Bovendien is een verbod om fossiele brandstoffen te produceren en te verkopen, dat wordt opgelegd aan één enkele groep energiebedrijven, niet effectief en ontbreekt dus voldoende belang, omdat die veroordeling: (i) de vraag niet zal veranderen en de samenleving dus dergelijke producten zal blijven gebruiken en dus afnemen van andere leveranciers; en (ii) ook het aanbod niet zal veranderen omdat andere energiebedrijven een eventueel gat in het aanbod zullen dichten. Daarbij is er geen enkele reden om aan te nemen dat die andere partijen het qua CO₂-emissies beter zullen doen dan Shell.

9. Het beroep van Milieudefensie c.s. op mensenrechten kan evenmin tot toewijzing van de vordering leiden. Milieudefensie c.s. probeert bepalingen die zich richten tot staten rechtstreeks op RDS toe te passen, terwijl alleen individuen zich daar tegenover die staten op kunnen beroepen.
10. Shell heeft publiekelijk verklaard dat zij in lijn met de samenleving zal bewegen en de transitie naar een koolstofarmere economie zal helpen ondersteunen. Er is echter geen juridische grondslag voor de rechter om recht te vormen in het kader van klimaatverandering in een civiele procedure gericht tegen één enkele private onderneming, en daarbij te bepalen welke wereldwijde reductie van CO₂-emissies moet worden voorgeschreven, en binnen welke tijdslijn, voor de bedrijfsactiviteiten en energieproducten van die ene specifieke private partij. Dat geldt te meer nu die doelstellingen en tijdslijnen ontbreken onder de toepasselijke nationale regelingen en bovendien reductie wordt beoogd van emissies van eindgebruikers, waarover Shell geen controle heeft. De oplossing zal hier niet van de rechter kunnen komen, maar van de wetgever en de politiek, zeker wanneer ook belangen van andere staten in het geding zijn zoals in dit geval.

1.2 Milieudefensie c.s. heeft haar vorderingen niet van een deugdelijke feitelijke basis voorzien

11. De onderhavige procedure is onderdeel van een waaier aan activiteiten die activisten en belangenorganisaties ondernemen om aandacht te vragen voor klimaatverandering en de overheid en de samenleving aan te sporen om daartegen actie te ondernemen. Milieudefensie c.s. doet de

werkelijkheid geweld aan door de kwestie simpeler voor te stellen dan zij is. Zij doet alsof Shell (en fossiele brandstoffen) de voornaamste sta-in-de-weg zijn voor het behalen van de wereldwijde klimaatambitie. Om dat betoog kracht bij te zetten, presenteert zij de feitelijke basis voor haar vorderingen in algemene stellingen en meeslepende termen. Veel van de stellingen ontberen een onderbouwing en zijn eenvoudigweg onjuist, terwijl Milieudefensie c.s. zelf daaraan vergaande conclusies verbindt. In **hoofdstuk 2** van deze conclusie, geeft RDS in reactie daarop een overzicht van de feitelijke achtergrond. Uit deze feiten blijkt dat klimaatverandering de daadwerkelijke tegenstander van de samenleving is, en dat klimaatverandering moet worden bestreden door reële samenwerking en gecoördineerde acties van overheden, ondernemingen en particulieren en niet door één enkele private partij (in dit geval de houdstermaatschappij van een internationale groep energiebedrijven) in rechte te betrekken en in die procedure te proberen een zorgplicht te construeren die de kaders van het geldende recht voorbijgaat.

12. Ten eerste schetst Milieudefensie c.s. een verkeerd beeld van RDS, de aard van haar onderneming, en de mate waarin zij controle heeft over CO₂-emissies. RDS zal dat onjuiste beeld over haar onderneming en haar CO₂-emissies corrigeren in de paragraaf 2.1 en 2.3 en subparagraaf 2.2.6 en 2.6.4. Ter voorkoming van misverstand wordt hier reeds opgemerkt dat RDS de Britse houdstermaatschappij is van de Shell groep, maar daarmee niet kan worden vereenzelvigd. RDS heeft controle over de CO₂-emissies veroorzaakt door haar eigen activiteiten, die omdat zij houdstermaatschappij is vrijwel nihil zijn. De andere Shell vennootschappen hebben ieder voor zich controle over de CO₂-emissies die gerelateerd zijn aan hun eigen bedrijfsactiviteiten. Geen van de vennootschappen in de Shell groep heeft controle over de CO₂-emissies die worden veroorzaakt door eindgebruikers van de producten van Shell.
13. Ten tweede bespreekt Milieudefensie c.s. in haar Dagvaarding uitgebreid de aard en de effecten van klimaatverandering en de noodzaak om CO₂-emissies terug te brengen, maar zij gaat nauwelijks in op het bestaande wereldwijde energiesysteem en de uitdagingen om dat systeem om te buigen naar een toekomst met lage CO₂-emissies waarin óók in de wereldwijde energiebehoefte kan worden voorzien. Milieudefensie c.s. laat dat cruciale aspect buiten beschouwing in deze vordering tegen RDS, die uiteindelijk neerkomt op een beweerde schending van hetgeen in het maatschappelijk verkeer betaamt. Zoals hieronder in paragraaf 2.2 zal worden toegelicht, is het essentieel om het complexe wereldwijde energiesysteem te doorgronden om te begrijpen hoe Shell als onderdeel

van dat systeem voorziet in de maatschappelijke vraag naar energie, en welke aanpassingen van de samenleving als geheel worden geveerd om klimaatverandering te adresseren. Het is onduidelijk en onzeker hoe en ook hoe snel de transitie van de samenleving naar een energiesysteem met lage CO₂-uitstoot zal worden bereikt. Wat wel duidelijk is, is dat zelfs in de loop van die transitie een voortdurende vraag zal bestaan naar fossiele brandstoffen, nog vele decennia, ook in scenario's waarin de doelstelling wordt gehaald van een temperatuurstijging die onder 1,5°C blijft. Zoals reeds gesteld, gaat Milieudefensie c.s. er simpelweg aan voorbij dat, omdat in de vraag van de samenleving naar energie zal moeten worden voorzien, andere producenten van fossiele brandstoffen het eventuele gat zullen vullen dat ontstaat door een veroordeling zoals Milieudefensie c.s. die verlangt. Milieudefensie c.s. gaat er ook aan voorbij dat andere producenten mogelijk minder oog hebben voor de gevolgen van hun bedrijfsactiviteiten dan Shell.

14. Ten derde negeert Milieudefensie c.s. de rol die Shell speelt in de transitie naar een koolstofarm energiesysteem, althans zij trekt die uit zijn verband, zoals toegelicht in paragraaf 2.3 hieronder. Shell onderneemt wel degelijk stappen in de transitie van het energiesysteem en omarmt die. Shell speelt een leidende rol met haar *Net Carbon Footprint* ("**NCF**") ambitie en investeert in nieuwe energiebronnen, in CCS en in natuurlijke oplossingen voor het terugbrengen van CO₂-emissies (*natural carbon sinks*), naast haar investeringen in olie en gas. Zij ontwikkelt al meer dan 50 jaar scenario's om haar plannen te ontwikkelen, en haar recente scenario's getiteld *Mountains, Oceans en Sky*, adresseren allemaal de energietransitie. Shell ondersteunt *Carbon Pricing* initiatieven om negatieve emissies te bereiken, om zo de uiteindelijke emissies te verlagen en CO₂ te verwijderen. Ook initieert en ondersteunt Shell initiatieven van de industrie en samenwerking binnen de industrie om klimaatverandering aan te pakken. Shell is transparant over de rol die zij speelt en over de activiteiten die zij verricht in dat verband, zoals hieronder nader wordt toegelicht.
15. Ten vierde poogt Milieudefensie c.s. RDS een hogere mate van verantwoordelijkheid voor de aanpak van klimaatverandering toe te bedelen dan de rest van de maatschappij. De informatie die Milieudefensie c.s. zelf aandraagt toont reeds aan dat wetenschappelijk onderzoek over het effect van CO₂ op de atmosfeer en het klimaat publiek beschikbaar was, al vanaf het midden van de 19^e eeuw. Dat onderzoek ontwikkelde zich verder gedurende de 20^e eeuw, steeds in het publieke domein. Shell heeft dit onderzoek gevolgd en daarover gerapporteerd, net als vele anderen, waaronder naar het zich laat aanzien Milieudefensie c.s. zelf. De

ontwikkeling van de wetenschappelijke inzichten in klimaatverandering wordt uiteengezet in paragraaf 2.4. Daaruit volgt duidelijk dat Shell geen unieke kennis had en ten opzichte van de rest van de maatschappij ook niet in een bijzondere positie verkeerde als het gaat om klimaatverandering.

16. Een vijfde punt betreft de stellingen van Milieudefensie c.s. over de huidige stand van de wetenschap met betrekking tot klimaatverandering. Milieudefensie c.s. dicht allerlei uitlatingen toe aan het zogenoemde *Intergovernmental Panel on Climate Change ("IPCC")*, en een mate van zekerheid met betrekking tot andere uitlatingen, die eenvoudigweg niet in lijn zijn met de werkelijke bewoordingen van de rapporten van het IPCC. Paragraaf 2.5 gaat over de unieke aard en rol van het IPCC, dat in de jaren 1980 is opgericht door staten die het erover eens waren dat het zinvol was gezamenlijk een groep wetenschappers aan te wijzen om de wetenschappelijke, technische en sociaal economische informatie die beschikbaar is te bestuderen en daarover vijfjaarlijks te rapporteren. Zoals zal worden toegelicht, gebruikt het IPCC bewust zorgvuldig gekozen formuleringen om de verscheidenheid aan beschikbaar materiaal die het bestudeert tot uitdrukking te brengen, alsmede de mate van zekerheid die daarop kan worden gebaseerd. Milieudefensie c.s. gaat aan dat belangrijke element van de werkwijze van het IPCC voorbij. Milieudefensie c.s. gaat er ook aan voorbij dat het IPCC geen beleid vaststelt of eigen wetenschappelijk onderzoek uitvoert. De rol van het IPCC is om bestaand wetenschappelijk onderzoek te bestuderen. De rapporten van het IPCC zijn allemaal publiek beschikbaar.
17. In de zesde plaats geeft Milieudefensie c.s. op soortgelijke wijze uitleg aan het VN-Klimaatverdrag en daaraan verbonden internationale regelgeving, waaronder de Overeenkomst van Parijs, die niet overeenkomt met de inhoud daarvan. In paragraaf 2.6 zal RDS toelichten wat de reikwijdte van het VN-Klimaatverdrag is en de aard van de verplichtingen die daarin tot uitdrukking worden gebracht. De internationale regelgeving is in essentie steeds gericht op de verhouding tussen staten onderling en is niet van toepassing op private partijen. Daarmee is beoogd om de delicate afweging van belangen tussen staten tot uitdrukking te brengen, evenals het recht op ontwikkeling van landen en het belangrijke principe van verschillende verantwoordelijkheden ("*differentiated responsibility*").
18. In de zevende en laatste plaats miskent Milieudefensie c.s. de rol die staten spelen bij de aanpak van klimaatverandering. Daarom licht RDS in paragraaf 2.7 toe hoe staten verplichtingen die voortvloeien uit internationale regelgeving implementeren in de vorm van nationaal beleid

en regelgeving. Recente ontwikkelingen op dit vlak in de Europese Unie, Nederland en het Verenigd Koninkrijk laten zien dat zelfs in ontwikkelde landen met vergelijkbare economische omstandigheden, beleid op het gebied van klimaatverandering verschilt van staat tot staat. Die verschillen zijn nog groter bij landen die in ontwikkeling zijn.

1.3 Juridische basis ontbreekt voor de vorderingen van Milieudefensie c.s.

19. De hiervoor geschetste algemene en al te vergaande stellingname van Milieudefensie c.s. met betrekking tot de relevante feiten strekt zich ook uit tot haar juridische betoog. Zoals in de hoofdstukken 3 tot en met 7 zal worden toegelicht, ontbreekt een juridische basis voor de vorderingen van Milieudefensie c.s. Dat geldt zelfs als de stellingen die door Milieudefensie c.s. naar voren zijn gebracht volledig voor waar zouden worden aangenomen (hetgeen uiteraard niet het geval is).
20. De hoofdstukken die volgen, bevatten verschillende zelfstandige verweren die ieder voor zich aan toewijzing van de vorderingen in de weg staan. Omwille van de leesbaarheid worden die verweren in een kader kort aangekondigd, genummerd van I tot VIII.
21. In de eerste plaats betoogt Milieudefensie c.s. ten onrechte dat uitsluitend Nederlands recht van toepassing is op haar vorderingen. Dat is niet het geval, vooral vanwege de zeer brede aard van de vorderingen, zoals in **hoofdstuk 3** zal worden toegelicht.

<p>I. De eisers hebben onvoldoende gesteld over de toewijsbaarheid van hun vorderingen nu deze worden beheerst door verschillende rechtsstelsels, die zij in het geheel niet bespreken.</p>

Milieudefensie c.s. wijst de productie van CO₂-emissies aan als de schadetoebrengende gebeurtenis die aan haar vorderingen ten grondslag ligt. Vervolgens vordert zij dat de Nederlandse rechter over veel meer oordeelt dan de CO₂-emissies die worden geproduceerd door RDS als gedaagde binnen Nederland. De vordering strekt zich immers uit tot CO₂-emissies die worden geproduceerd door alle bedrijfsactiviteiten van de gehele Shell groep overal ter wereld, en zelfs tot CO₂-emissies die worden geproduceerd door eindgebruikers overal ter wereld. Activiteiten van Shell vinden in vele tientallen landen plaats, en de emissies door eindgebruikers wereldwijd (overigens evenals, aldus Milieudefensie c.s., de schadelijke inwerking). Daarom is het recht van ieder van die landen van toepassing op de vorderingen. Dat is ook consistent met de opzet van de Overeenkomst

van Parijs, die immers autonomie laat aan individuele staten om nationaal beleid terzake van klimaatverandering te bepalen evenals het juridische kader, inclusief eventuele doelstellingen om CO₂-emissies te verminderen of het tijdspad daarvoor.

22. In de tweede plaats brengt het zeer brede karakter van de vorderingen van Milieudéfensie c.s. mee dat zij de vorderingen niet kan baseren op art. 3:305a BW. Daarvoor is vereist dat Milieudéfensie c.s. opkomt voor voldoende gelijksoortige belangen, maar gelet op haar achterban is daarvan geen sprake (**hoofdstuk 4**).

II. Milieudéfensie c.s. is niet-ontvankelijk. De organisaties die als eisers optreden, zijn niet-ontvankelijk in hun op artikel 3:305a BW gebaseerde vorderingen bij gebrek aan gelijksoortigheid van belangen (en als zij wel ontvankelijk zouden zijn, hebben de particuliere mede-eisers onvoldoende belang bij hun vorderingen).

Daar zal worden toegelicht dat aan de zeer brede vorderingen van Milieudéfensie c.s. een eendimensionale visie ten grondslag ligt die is gericht op het uiteindelijk verbieden van de productie en verkoop van fossiele brandstofproducten door Shell. Daarmee gaat Milieudéfensie c.s. ten onrechte geheel voorbij aan de zeer veelsoortige belangen van de zeer brede achterban waarvoor zij stelt op te komen. Als de wereldwijde belangen inderdaad zo parallel zouden lopen als Milieudéfensie c.s. suggereert voor wat betreft de reductie doelstellingen van CO₂-emissies, het tijdspad daarvoor, en de methoden daarvoor, dan zouden staten allang duidelijke en consistente regelgeving hebben gemaakt om klimaatverandering tegen te gaan. Hoewel de Overeenkomst van Parijs een belangrijke stap in die richting was verbiedt zij niet de toekomstige productie van fossiele brandstoffen en laat zij overigens het beslissen over toekomstig beleid en toekomstige regulering aan individuele staten over. De realiteit is dan ook dat ontwikkeling en belangen op het gebied van economie, maatschappij en veiligheid, en vele andere belangen, moeten worden afgewogen tegen de reductie van CO₂-emissies. Juist daarom is er de noodzaak van voortdurende samenwerking en innovatie.

23. In de derde plaats heeft Milieudéfensie c.s. verzuimd om een basis aan te dragen voor essentiële punten van haar petitum (**hoofdstuk 5**).

III. Niet voldaan aan stelplicht voor cruciale onderdelen petitum. Dat geldt voor verschillende punten, die ieder voor zich tot afwijzing leiden van de gehele vordering.

- De onderbouwing in de Dagvaarding gaat over de gehele Shell groep, maar het petitum raakt aan slechts één vennootschap, namelijk RDS, zodat de onderbouwing niet bij het petitum past.
- Het petitum stelt "netto" emissies centraal. Volgens Milieudefensie c.s. is dat begrip relevant voor het bepalen van het doel van de maatschappij als geheel. Iedere onderbouwing ontbreekt hoe dat kan worden toegepast op één speler, namelijk RDS als gedaagde.
- Milieudefensie c.s. licht in het geheel niet toe wat zij precies ziet als "het niveau van 2010", waarvan de reductie die zij vordert afhankelijk is gesteld.
- Omdat de reductie die Milieudefensie c.s. verlangt is gekoppeld aan het niveau van 2010, gaat Milieudefensie c.s. (impliciet) uit van een statische situatie waarin verschillende spelers dezelfde positie innemen ten opzichte van elkaar. Zij legt in het geheel niet uit waarom een reductie ten opzichte van dat niveau kan worden geveerd ongeacht de ontwikkelingen in de markt waarin Shell actief is.
- Milieudefensie c.s. legt niet uit dat toewijzing van de vorderingen tot het door haar beoogde resultaat zou leiden (zie ook subparagraaf 2.2.4).

Ieder van die punten wordt in het hoofdstuk nader uitgewerkt en toegelicht.

24. In **hoofdstuk 6** licht RDS toe waarom de vorderingen in verschillende opzichten zo vergaand zijn dat toewijzing niet aan de orde kan zijn.

IV. De vragen die Milieudefensie c.s. voorlegt gaan uiteindelijk over de inrichting van het energiesysteem (en dus de samenleving) in Nederland en daarbuiten. Dat betreft beleidskwesties die de rechtsvormende taak van de civiele rechter te buiten gaan (paragraaf 6.2).

V. In een later hoofdstuk wordt uitgelegd dat RDS niet onrechtmatig handelt en in het bijzonder dat zij niet handelt in strijd met een zorgvuldigheidsnorm als door Milieudefensie c.s. bepleit. Maar aan die precieze afweging wordt niet toegekomen. Immers: een vordering die toekomstig handelen raakt terwijl de getroffen gedragingen niet allemaal onrechtmatig zijn, of niet onder alle omstandigheden, komt nimmer voor toewijzing in aanmerking. Het is duidelijk dat de vorderingen inderdaad rechtmatige gedragingen treffen, zoals alleen al voor de hand ligt vanwege de onzekerheden over de ontwikkelingen tussen nu en de jaren waarop de vorderingen zien, namelijk 2030, 2040 en 2050 (paragraaf 6.4).

25. In paragraaf 6.2 bespreekt RDS dat de vorderingen van Milieudefensie c.s. belangrijke vragen opwerpen van nationaal en buitenlands beleid en een afweging vergen van brede maatschappelijke belangen die eenvoudigweg niet adequaat in een juridische procedure kunnen worden afgewogen, en die behoren tot het primaat van de politiek. In paragraaf 6.3 wordt toegelicht dat Milieudefensie c.s. niet kan worden gevolgd in haar opvatting dat RDS verantwoordelijk is voor zeer substantiële CO₂-emissies. De belangrijkste reden daarvoor is dat ruwweg 85 procent hiervan het gevolg is van het verbruik van fossiele brandstoffen door eindgebruikers van Shell producten, terwijl de uiteindelijke beslissing om fossiele brandstoffen te gebruiken – voor welk doel, hoe efficiënt, en of daarbij tegenmaatregelen zoals CCS worden genomen – uiteindelijk bij die eindgebruikers ligt. Bovendien is RDS een aparte rechtspersoon die niet kan worden vereenzelvigd met andere Shell vennootschappen, zodat Milieudefensie c.s. ook de CO₂-emissies van die afzonderlijke vennootschappen ten onrechte aan RDS toerekent. In paragraaf 6.4 zet RDS uiteen dat de vorderingen uit de aard der zaak vragen oproepen over de onzekerheden met betrekking tot de omstandigheden in de toekomst; immers is de vordering gericht op gedragingen in 2030, 2040 en 2050. Ook om die reden kan de rechtbank niet vaststellen dat de toekomstige gedragingen onder alle omstandigheden onrechtmatig zouden zijn. Dat brengt mee dat de gevraagde veroordeling terzake van toekomstige gedragingen in zijn geheel moet worden afgewezen, in lijn met rechtspraak van de Hoge Raad op dat punt.

26. Hoewel dat gelet op al de hiervoor genoemde punten ten overvloede is, wordt in **hoofdstuk 7** in detail toegelicht waarom RDS niet onrechtmatig handelt en de vorderingen dus moeten stranden.

VI. RDS handelt niet in strijd met een zorgvuldigheidsnorm. Daarvoor zijn vele redenen aan te wijzen. Eén daarvan is dat activiteiten van Shell uitdrukkelijk zijn toegestaan onder door de overheid verstrekte vergunningen om CO₂ uit te stoten, en wel onder een systeem dat de noodzaak om maatregelen te nemen tegen klimaatverandering uitdrukkelijk meeweegt. Ook kan de rechter niet met voldoende zekerheid voorspellen wat, gelet op de maatschappelijke ontwikkelingen die nog gaande en onzeker zijn, in 2030, 2040 en 2050 de gedragsnorm zal zijn (paragraaf 7.1 - 7.3 en 7.6).

VII. Vanwege het ontbreken van causaal verband kunnen de vorderingen niet worden toegewezen, althans ontbreekt een voldoende belang zodat Milieudefensie c.s. niet-ontvankelijk zijn. Zij hebben in het geheel niet aangetoond dat de gevraagde veroordeling het beoogde effect zou hebben, en het ligt volstrekt niet voor de hand dat de totale CO₂-emissies zouden afnemen als de gevorderde veroordeling wordt uitgesproken (subparagraaf 2.2.4 en paragraaf 7.4).

VIII. Niet is voldaan aan het relativiteitsvereiste. Milieudefensie c.s. stellen vrijwel niets over hun achterban. Het ligt echter voor de hand dat eisers – door het gebruik van fossiele brandstoffen en anderszins – ook zelf bijdragen aan CO₂-emissies. Alternatieve maatregelen stuiten regelmatig op breed verzet. De vereiste relativiteit ontbreekt dan ook (paragraaf 7.5). Het is bovendien onwenselijk om door toewijzing van vorderingen als de onderhavige de deur open te zetten voor claims van iedereen, tegen iedereen (subparagraaf 7.2.4).

In hoofdstuk 7 wordt allereerst toegelicht dat er geen wettelijke bepaling is (en ook niet wordt genoemd), noch een ongeschreven rechtsplicht op basis van hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, die RDS verplicht om de CO₂-emissies die voortvloeien uit haar bedrijfsactiviteiten, uit de activiteiten van Shell vennootschappen en uit het gebruik door eindgebruikers van hun producten, terug te brengen conform de doelstellingen en binnen het tijdspad die Milieudefensie c.s. schetst. Milieudefensie c.s. ziet zelfs geheel over het hoofd dat het produceren en

gebruiken van fossiele brandstoffen is toegestaan in de landen waarin Shell vennootschappen actief zijn, en voor allerlei activiteiten zelfs uitdrukkelijk vergunningen zijn verleend die CO₂-emissies toestaan. RDS zal toelichten dat Milieudefensie c.s. ook geen schending van enige zorgvuldigheidsnorm kan construeren onder de vlag van gevaarzetting, en dat Milieudefensie c.s. jegens RDS geen beroep kan doen op mensenrechten. Bovendien ontbreekt het vereiste causaal verband en is niet aan het vereiste van relativiteit voldaan: in het bijzonder de individuele eisers hebben geen stellingen ingenomen over hun eigen concrete situatie, terwijl de maatschappij als geheel net als Shell activiteiten ontplooit die CO₂-emissies meebrengen.